

Literatūros mokslo terminų antonimija 1922–1942 m.

ASTA MITKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Svarbus literatūros mokslo terminijos raidos tarpsnis – trečias ir ketvirtas XX a. dešimtmečiai, kai buvo sparčiai kuriama ir sukurta dabartinė šios mokslo šakos lietuvių terminija. Su terminų sistema susijęs vienas iš semantinių reiškinių – antonimija. Šiuo straipsniu siekiama apžvelgti pagrindinius to laikotarpio literatūros mokslo terminijos antonimijos dalykus. Antoniminių terminų ieškota svarbiausiuose ir didžiausiuose literatūros teorijos ir visuotinės literatūros istorijos vadovėliuose (žr. šaltinių sąrašą). Peržvelgtas pirmasis lietuviškas literatūros teorijos vadovėlis – K. Bizausko *Literatūros teorija* (tiksliau – trečias papildytas ir pataisytas leidimas (1922); pirmieji du daug mažesnės apimties), taip pat kiti reikšmingi specialūs literatūros teorijos darbai: M. Gustaičio *Stilistika* (2-as leid., 1927), J. Norkaus *Literatūros teorija* (3-ias leid., 1930) ir J. Ambrazevičiaus *Literatūros teorija* (4-as leid., 1938); visuotinės literatūros istorijos darbai – V. Dubo vadovėlis (1-as leid., 1923; 3-ias leid., 1931) ir dviejų dalių J. Ambrazevičiaus, J. Griniaus ir A. Vaičiulaičio *Visuotinė literatūra* (4-as leid., 1942). Pastarasis vadovėlis, tik kiek kitoku pavadinimu, buvo išleistas 1931–1932 m. (pasirinktas ketvirtas leidimas nedaug skiriasi nuo antrojo: 1 d. – 1934; 2 d. – 1939)¹.

Antoniminiai terminai, skirtingai nei kitų semantinių kategorijų terminai – sinonimai, daugiareikšmiai terminai, – nėra peikiami ar abejotinai vertinami terminologijos teoretikų ir praktikų. Antonimija ypač padeda realizuoti vieną iš terminams keliamų reikalavimų – sistemiškumą ir nesukelia vartojimo ir su juo susijusių problemų.

Terminų antonimijos teorija remiasi antonimijos² samprata bendrojoje kalbotyroje. Antoniminių terminų pagrindą sudaro loginės ir semantinės

¹ Apie šaltinius plačiau rašoma autorės straipsniuose, paskelbtuose *Terminologijoje* (žr. nr. 11, 12).

² Kai kurie teoretikai bando vartoti iš dalies platesnę, iš dalies siauresnę *nesuderinamumo*, arba *inkompatibilitumo* (vok. *Inkompatibilität*, pranc. *incompatibilité*), sąvoką, dar vadinamą *inkonimija*, *heteronimija*, *diali-*

priešybės. Be abejo, ne visi tekste priešinami terminai yra tikrieji (sisteminiai) antonimai. Svarbus (bet ne vienintelis) antoniminių terminų požymis – koreliacija (koreliatai, pasak K. Gaivenio, yra „terminai, priklausantys vienai kategorijai, bet priešinami pagal kurį nors esminį požymį“) (Gaivenis 1989: 101). Antoniminiai terminai, kaip koreliatų grupė, minima rusų terminologijoje (žr., pvz., Никитина 1987: 85, 1996: 16). Terminų antonimija yra susijusi su sąvokų dichotomija ir binariniu sąvoku skirstymu (Gaivenis 1989: 100; Лаврова 1979: 55) ir mažiau su hierarchine ar kitokia sąvokų klasifikacija (Gaivenis: ten pat). Lietuvių terminologijoje, kaip ir bendrojoje kalbotyroje, antonimija paprastai laikoma to paties lygmens kalbos vienetų santykiu. Tačiau terminologijoje šis semantinis reiškiny, K. Gaivenio nuomone, turi kai kurių savitumų (žr. ten pat: 102).

Terminologijos literatūroje antoniminių ir neantoniminių terminų ribos brėžiamos ne visada tose pačiose vietose (ypač kai kalbama apie sudėtinių terminų antonimiją). R. Kvašytė terminologijos žodynyje greta leksinių ir darybinių antonimų išskiria termininių antonimų grupę, kurią sudaro antonimai, įgyjantys priešingą reikšmę terminų sistemoje, pavyzdžiui, *rašomoji kalba* ir *šnekamoji kalba* (Kvašytė 2005: 12; dar plg. Andriuskaitė 2001: 72–74). Rusų terminologijoje taip pat yra plačios terminų antonimijos sampratos, kai nežiūrima į terminus sudarančių žodžių semantiką, šalininkų (žr., pvz., Никитина 1997: 67). Užsienio terminologijos žodynuose ir žodynėliuose (GTT; PTT) antoniminiai terminai apibrėžiami tiesiog kaip priešingi terminai, priešingų sąvokų įvardijimai, nenurodant jų specifikos ar kokių ribų. Šiame straipsnyje bus laikomasi tradicinio požiūrio į antonimus. Tad tokie šaltiniuose rasti literatūros mokslo terminai, kaip *liaudies lyrika* – *literatūros lyrika* Biz 167, *sakytiniai veikalai* – *rašytiniai veikalai* Nor 10, *liaudies daina* – *individualinė daina* Am 109 ir pan., nelaikomi antonimais, nors jų atsiradimo pamatas – binarinis sąvokų skirstymas³. Požymis, pagal kurį vienas reiškiny atskiriamas nuo kito, vadovaujantis binarine klasifikacija, ne visada suponuoja antoniminių terminų atsiradimą (Лаврова 1979: 57). Kartais su antonimais galima supainioti asociacinius terminus.

Antoniminiai rūšiniai terminai įvairiose srityse sudaro nemažas antoniminių terminų grupes, tačiau teoretikų dažnai užmirštami. V. Danilenko, viena iš pirmųjų rusų terminologijoje daugiau dėmesio skyrusi terminų

ponimija; *diahiponimija* – tai kohiponimų (mums įprastesnių ekvonomų) priešybės, kurioms irgi būdinga kontrariškumas, rečiau kontradikciškumas (žr. MLS 1993: 270). Tačiau tai nėra paplitęs požiūris.

³ Jie nebent galėtų būti suvokiami kaip kontekstiniai (situaciniai) antonimai.

antonimijai, pateikia arba vienažodžių antoniminių terminų, arba tiesiog antoniminių būdvardžių, kurie eina šalutiniais terminų dėmenimis, pavyzdžių (Даниленко 1977: 80–81). В. Golovino ir R. Kobrino terminologijos vadovėlyje antonimai apibrėžiami kaip žodžiai (Головин 1987: 58). Žvelgiant tradiciškai, sudėtinių terminų, kaip sintaksinių vienetų, antonimija randasi dėl leksinių vienetų (juos sudarančių žodžių) antonimijos. Sintaksinių konstrukcijų antonimija kalbotyroje laikoma išvestiniu reiškiniu (žr. РЯЭ 2003: 29). Turbūt neatsitiktinai didžiojoje dalyje kalbotyros žodynų ir enciklopedijų kalbama tik apie antoniminiuosius žodžius (žr. KTŽ; CODL; CEL; LST; Ахманова 1996 ir kt.).

Pagrindinės antonimų vartojimo kalboje sąlygos, skiriamos sintagminių aspektu, – reguliarus kontekstas ir pastovūs leksiniai ryšiai (Ermanytė 1995: 11). Sudėtiniai antoniminiai terminai akivaizdžiai atitinka antrąją sąlygą – jų dėmenis sieja pastovūs leksiniai ryšiai. Galima teigti, kad literatūrologijos tekstuose taip pat nenusižengiama ir kitai sąlygai – abu antonimai neretai vartojami viename sakinyje arba bent gretimuose (plg. *Perijodas vadinasi vienišiniu, jei apima tik vieną mintį, ir – sudėtinu, jei apima sujungimą dviejų ar kelių minčių, kurios pasidalija tarp kilimo ir slūgimo* Biz 35; *Pagaliau Šekspyras sujungia tame pačiame veikale eiliuotinę kalbą su neeiliuotinę* AG 229) (ret. šaltinyje – A. M.).

Pagal raišką antoniminiai terminai skirstomi į bendrašaknius (darybinius, šakninius) ir nebendrašaknius (leksinius). Kaip matysime, literatūros mokslo terminijoje, be tikrųjų (savųjų) literatūros mokslo terminų (*proza – poezija*), antoniminiais ryšiais taip pat yra susiję bendrieji mokslo (*analizė – sintezė*) ir meno (*fantastinis elementas – realistinis elementas*) terminai, kalbotyros (*derinamasis pažymins – nederinamasis pažymins*) terminai ir kt. – neat-siejama literatūros mokslo terminijos dalis.

NEBENDRAŠAKNIAI ANTONIMAI

Nebendrašakniai literatūros mokslo antoniminiai terminai yra palaikomi keturių tipų priešybių: kontradikcinės (komplementarinės), kontrarinės, vektorinės ir konversinės⁴. Kontradikcinė priešybė terminologijoje paprastai

⁴ Enciklopediniame rusų terminologijos žodyne (Татаринов 2006: 17) komplementarinio tipo antonimai skiriami nuo kontradikcinių. Lietuvių kalbotyroje (ir terminologijoje) kontradikcinės priešybės ir komplementarinės priešybės antonimai jungiami į vieną grupę, nes manoma, kad kontradikcinė priešybė pasižymi komplementarumu (žr. Ermanytė 1995: 9–10). Apskritai kalbotyroje priešybių tipai skiriami ne tuo pačiu pagrindu. Vektorinės priešybės pamatas gali būti arba kontradikcinė, arba kontrarinė priešybė (žr. РЯЭ 2003).

siejama su sąvokų dichotomija, o kontrarinė – su ribinėmis terminų lauko sąvokomis (Kazlauskaitė 2004: 212, 215; Andriuškaitė 2001: 68–69). Kontradikcinės priešybės pagrindu įvardijamus terminus griežtai atskirti nuo kontrarinės priešybės paremtų antonimų sunku. Paprastai žiūrima, ar yra vidurinis narys (skiriamas tuo pačiu pagrindu), ar ne.

Šaltiniuose rasti nebendrašakniai antoniminiai terminai dažniausiai išreiškia kontradikcinę priešybę. Vienažodžiai kontradikcinės priešybės antoniminiai terminai ($A_1 - A_2$ ⁵) yra svetimos kilmės šaknų, pvz.: *analitikas* – *sintetikas* AGV 266, *analizė* – *sintezė* Gus 156, *archaizmas* – *neologizmas* Biz 43, Gus 19, Nor 20, Am 34, *dedukcija* Gus 154 – *indukcija* Gus 161, *objektyvumas* Dub₃ 376, AGV 6 – *subjektyvumas* Dub₃ 118, AG 131, *optimizmas* Dub₃ 72, AG 211 – *pesimizmas* Dub₁ 51, Dub₃ 271, AG 44, *poetika* Biz 129 – *prozaika* Biz 98, *poezija* Gus 4, Nor 4, Dub₃ 308, Am 23 / *poėzija* Biz 32 „grožinė, vaizdinga literatūra“⁶ – *proza* Biz 32, Gus 4, Nor 4, Dub₃ 308, Am 23 „negrožinė, nevaizdinga literatūra“ (plg. *poėzija prozoje* Biz 97, *proza poėzijoje* Biz 97), *realybė* AG 256 „tikrovė“ – *fantazija* AG 256 „prasimanymas“, *realistas* Dub₁ 112, Dub₃ 115 – *idealistas* Dub₁ 99, Dub₃ 170, *realizmas* AG 254 – *fantastika* AG 253 „fantastiškumas“; lietuviškos kilmės, pvz.: *aiškumas* – *miglotumas* AG 5, *gyvumas* AG 205 / *raiškumas* AG 205 – *sausumas* AGV 6, *įdomumas* Dub₁ 49, Dub₃ 275 – *nuobodumas* Dub₃ 70, *senybė* Nor 20 / *senžodis* Am 34 – *naujadaras* Nor 20, Am 35, *tikrovė* – *prasimanymas* Nor 17; skirtingos kilmės šaknų, pvz.: *originalas* Dub₃ 118, AG 195 – *vertimas* Dub₁ 40, Dub₃ 19, AG 198, *tikrenybė* Gus 103 – *fantazija* Gus 113, *turinys* Biz 15, Gus 5, Dub₁ 4, Dub₃ 3, Am 9, AG 47 – *forma* Biz 15, Gus 4, Dub₁ 34, Dub₃ 45, Am 9, AG 47 ir kt. Dvi skirtingos priešpriešos (opozicijos) sieja tuos pačius terminus: *proza* Biz 80, Gus 4 „neeiliuota kalba“ – *eilėraščiai* Biz 80 / *eilės* Gus 4 „eiliuota kalba“, *proza* „neeiliuoti kūriniai“ – *eilėraščiai* Biz 94, Nor 6. Vienažodžių terminų antonimija kyla iš bendrosios kalbos antonimijos arba antoniminiai terminai yra atsiradę grynai mokslo kalboje.

Išvardytų terminų antonimiškumas lemia su jais sudaromų sudėtinių terminų su antoniminiais šalutiniais dėmenimis santykius (tokių santykių galima

⁵ Šiame straipsnyje naudojami tokie simboliai: A_1 ir A_2 – antoniminiai vienažodžiai terminai arba antoniminiai pagrindiniai ar valdomieji sudėtinių terminų dėmenys; a_1 ir a_2 – antoniminiai derinamieji sudėtinių terminų dėmenys; x – neantoniminis termino dėmuo (daugiažodžių terminų atveju – dėmenys).

⁶ Lietuvių literatūrologijoje pirminė antoniminė opozicija *poezija* – *proza* yra „grožinė, vaizdinga literatūra“ – „nevaizdinga, tiksli literatūra“ (plg. TŽŽ 1936). Viena iš nagrinėjamo laikotarpio šaltinių *poezija* ir *proza* (AG 212), šiuo atveju ne terminai, taip pat priešinami perkeltinėmis reikšmėmis.

pavaizduoti grafiškai $A_1 - A_2 \rightarrow A_1x - A_2x$), pvz.: *poezijos kalba* – *prozos kalba* Am 26, *poėzijos teorija* Biz 129, Am 26 – *prozos teorija* Biz 98, Am 26, *poezijos veikalas* Nor 4, Am 25 / *poėzijos veikalas* Biz 32 – *prozos veikalas* Biz 32, Nor 4, Am 25; *tikrovės elementas* Dub₃ 214 – *fantastikos elementas* Dub₁ 187, Dub₃ 281, arba su juo sudėtinių terminų antonimija yra tiesiog susijusi (vienažodžiai terminai ir atitinkamų sudėtinių terminų dėmenys yra giminiški) (galima išreikšti $A_1 - A_2 \leftrightarrow a_1x - a_2x$), pvz.: *analitiškas dėstymo metodas* Biz 116 – *sintetiškas [dėstymo] metodas* Biz 117, *deduktyvus protavimas* – *induktyvus protavimas* Gus 155, *eilėraštinis pasakojimas* Nor 61 – *proziškasis pasakojimas* Nor 67, *objektyvus pasakojimas* – *subjektyvus pasakojimas* Biz 153, *originali pasakėčia* – *verstinė pasakėčia* Nor 67, *poezinis elementas* – *prozinis elementas* Gus 107, *poezinis vaizdavimas* – *prozinis vaizdavimas* Gus 79, *realistinė [istorinio romano] linkmė* – *idealistinė linkmė* AGV 163, *realus fonas* AG 93 – *fantastinis fonas* AGV 109, *realusis kelionių aprašymas* – *fantastinis kelionių aprašymas* Gus 99, *tikra aplinka* – *pramanyta aplinka* AG 3, taip pat *poėtinis posakis* – *prozinis posakis* Biz 31, *poėtinis veikalas* – *prozinis veikalas* Biz 48, *poetiškas aprašymas* – *prozaiškas aprašymas* Gus 101, *poėtiškas veikalas* – *proziškas veikalas* Biz 94 ir kt.

Kitų sudėtinių terminų antonimiškumas yra pagrįstas įvairios kilmės priešingos reikšmės būdvardžiais ar dalyviais⁷, su kuriais neretai sudaroma ne po vieną terminą. Lietuviškais antonimais, einančiais šalutiniais terminų dėmenimis, išreikštos tokios terminų priešpriešos, kaip *bendrasis aprašymas* „aprašoma grupė panašių objektų“ – *atskirasis aprašymas* „aprašomas vienas objektas“ Biz 110, Gus 100, *bendroji literatūros teorija* – *atskiroji literatūros teorija* Biz 15, *dvasinė iškalba* „susijusi su religija“ – *pasaulinė iškalba* „nesusijusi su religija“ Gus 168, *išviršinis vaizdas* – *išvidinis vaizdas* Biz 130, *jausminė lyrika* – *protaujamoji lyrika* Am 106, *jausminio pobūdžio juokas* – *protinio pobūdžio juokas* Gus 201, *pagrindinė novelė* – *šalutinė novelė* Nor 70, *pagrindinė tema* – *šalutinė tema* Am 78, *teigiamas veikėjas* – *neigiamas veikėjas* Nor 59, Am 82, *tiesioginė reikšmė* Biz 59, Nor 25 – *perkeltinė reikšmė* Biz 59 / *perkelta reikšmė* Nor 25, *vientisinis periodas* – *sudėtinis periodas* Biz 35, *vientisinis sakiny* – *sudėtinis sakiny* Gus 90, *visuomeninis motyvas* Am 105 – *asmeninis motyvas* Am 106 ir kt. Šaltiniuose taip pat pasitaiko antoniminiais ryšiais susijusių sudėtinių terminų su antoniminiais svetimų šaknų dėmenimis, pvz.: *kolektyvinė kūryba* – *individualinė kūryba*

⁷ Neretai sunku nustatyti, kurie yra iš bendrosios leksikos, o kurie priklauso specialiajai leksikai.

AG 134, *kolektyvinė poezija – individualinė poezija* Dub₃ 14, *komplikuotas charakteris* Dub₃ 210 – *elementarinis charakteris* Dub₁ 112 / *elementarus charakteris* Dub₃ 187, *konkretus pasakojimas – abstraktus pasakojimas* Am 82, skirtingos kilmės šaknų antoniminiais dėmenimis, pvz.: *atskira scena – kolektyvinė scena* AG 202, *bendriniis stilius – individinis stilius* Gus 179, *pasaulinė istorija – bažnytinė istorija* Gus 142 ir kt. Priešingos rūšys įvardijamos pagal įvairius apibendrintus požymius, pvz.: „atskiras – bendras“, „vientisas – sudėtas“, „religinis – nereliginis“, „geras – blogas“, „sudėtinigas – paprastas“ ir pan.

Sudėtiniai terminai su antoniminiais pagrindiniais dėmenimis sudaro dar vieną terminų antonimijos atvejį. Jų pagrindiniais dėmenimis eina antoniminiai vienažodžiai terminai, pavyzdžiui, *charakterių realizmas* AG 229 – *charakterių nenatūralumas* AGV 81 ($A_1 - A_2 \rightarrow xA_1 - xA_2$), arba literatūros moksle neterminizuoti žodžiai, pvz.: *artimumas gyvenimui – tolimumas gyvenimui* Dub₃ 231, [minčių reiškimo] *įvairumas* Biz 137 – *minčių reiškimo vienodumas* Biz 136, *įvykių staigumas – įvykių lėtumas* Am 52 (plg. *staigus įvykis – lėtas įvykis* Am 52), *skiemenų ilgumas – skiemenų trumpumas* Gus 59 (plg. *ilgas skienuo – trumpas skienuo* Gus 47, Am 68, *ilgasis skienuo – trumpasis skienuo* Gus 60, Nor 39, Am 68). Kitų rastų sudėtinių antonimų priešingi dėmenys gali funkcionuoti kaip vienažodžiai terminai, tačiau pasirinktuose šaltiniuose tai nerealizuota, todėl galima kalbėti tik apie sudėtinius antonimus, pvz.: *išraiškos puošnumas – išraiškos paprastumas* AG 5 (lietuviški antoniminiai dėmenys), *psichologinis tikrumas* AG 193 – *psichologinis nenatūralumas* AGV 67 (skirtingos kilmės šaknų antoniminiai dėmenys) ir kt. Antoniminiai terminai su priešingos reikšmės pagrindiniais dėmenimis savo pobūdžiu nesiskiria nuo vienažodžių antoniminių terminų.

Tik sąlygiškai prie nebendrašaknių antonimų grupės skirtini antonimai *veikalas su fabula – veikalas be fabulos* Am 78.

Galima diskutuoti dėl kai kurių terminų kontradikciškumo, pavyzdžiui, kai antoniminių terminų dėmenimis eina kokybiniai būdvardžiai, pvz.: *gerasis veikėjas – blogasis veikėjas* Nor 60, AGV 60, *ilgas garsas – trumpas garsas* Biz 81 (*ilgasis garsas – trumpasis garsas* Nor 39, Am 70), *stipri intryga – silpna intryga* Am 82, ar tokių būdvardžių vediniai, pvz.: *charakterių sudėtingumas – charakterių paprastumas* Dub₁ 112, Dub₃ 187, *garsų ilgumas – garsų trumpumas* Gus 64 ir kt. Leksikologijoje tokios būdvardžių ir jų vedinių poros laikomos kontrarinės priešybės antonimais, tačiau išvardyti terminai literatūrologijoje vidurinio nario (termino) neturi. Matyt, tiksliau-

sia būtų juos palikti prie kontradikcinės priešybės antoniminių terminų. Tarp antoniminių estetikos kategorijų pavadinimų ir su estetiniu literatūros kūrinio vertinimu susijusių antonimų, pvz.: *grožybė* – *biaurybė* Dub₃ 265, *pasigėrėjimas* Dub₁ 99 – *pasibiaurėjimas* Dub₃ 363, nuotaikų pavadinimų, pvz.: *džiaugsmas* Am 107, AG 131 – *liūdesys* Am 106, AG 128, *džiūgavimas* – *sielvartas* AG 52 ir kt., taip pat galima išvelgti tiek kontradikcijos, tiek kontrariškumo bruožų: šios terminų poros neturi lygiaverčių vidurinių narių (terminų), tačiau vieno nario neigimas dar nesuponuoja kito nario teigimo, pavyzdžiui, kas yra ne grožybė, dar nėra bjaurybė ir pan.

Kontradikcinę priešybę sudarančiais literatūros mokslo terminais įvardijamos gana įvairios sąvokos, o jų pavadinimai skirtini prie keleto reikšminių grupių. Labiausiai į akis krinta antoniminiai ypatybių pavadinimai.

Kontrarinės priešybės terminai įvardija kraštines terminų lauko sąvokas. Tokio pobūdžio priešybę galima rasti tarp įvairias dalis (kūrinių ar teksto vienetų) pavadinančių kraštinių terminų (santykis „pradžia – galas“), pvz.: *įvadas* Biz 117, Nor 11 / *įžanga* Am 11, AG 241 – *pabaiga* Biz 117, Nor 11, Am 11 / *išvada* Nor 11 / *finalas* AG 242, *pradžia* (*įžanga*, *įvadas*) – *baiga* (*išvada*) Gus 153, *sakinio pradžia* – *sakinio galas* Am 60, *užuomazga* Dub₃ 37, AG 256 – *atomazga* Dub₃ 236, AG 258 (*dramos užuomazga* – *dramos atomazga* Biz 182, *intrygos užuomazga* – *intrygos atomazga* Am 79) ir kt.

Atskiro dėmesio verti priešingų žanrų pavadinimai *tragedija* Biz 185, Nor 58, Dub₁ 35, Dub₃ 175, Am 115, AG 13 ir *komedija* Biz 185, Nor 58, Dub₁ 115, Dub₃ 241, Am 115, AG 13. Nagrinėjamojo laikotarpio literatūros teorijoje skiriami trys pagrindiniai šiuolaikinės dramaturgijos žanrai: tragedija, komedija ir drama, o komedija ir tragedija yra kraštinės terminų lauko sąvokos. Vis dėlto šių antonimų atsiradimo pamatas gali būti kontradikcinė priešybė; ilgą laiką tragedija ir komedija buvo pagrindiniai dramos žanrai. Formaliai žiūrint, antoniminė priešprieša sieja rūšinius terminus *klasikinė tragedija* Biz 187 „antikinė tragedija“ – *klasikinė komedija* Biz 194 „antikinė komedija“, *pseudoklasikinė komedija* Biz 195 – *pseudoklasikinė tragedija* Biz 190 ir kt., tačiau jų priešinimas veikia grynai asociacinio pobūdžio. Su terminų *tragedija* ir *komedija* antonimiškumu susijusi literatūros procesų dalyvių pavadinimų *tragikas* Dub₁ 105, Dub₃ 181, AG 60 „tragedijų rašytojas“ – *komikas* Dub₁ 115, Dub₃ 191, AG 89 „komedijų rašytojas“ antonimija, antoniminis ypatybių pavadinimų *tragizmas* Dub₁ 161, Dub₃ 274 – *komizmas* Dub₁ 134, Dub₃ 66 ryšys. *Tragedijos* ir *komedijos* giminiški žodžiai eina šalutiniais terminų dėmenimis ($A_1 - A_2 \rightarrow a_1x - a_2x$), pvz.:

tragiška figūra – komiška figūra AG 251, *tragiška kaukė – komiška kaukė* Biz 185, AG 56, *tragiškas mitas* Dub₃ 175 / *traginis mitas* Dub₁ 101 – *komiškas mitas* Dub₁ 101, Dub₃ 175, *tragiškas veikalas – komiškas veikalas* Nor 47, tačiau ne visada aišku, ar priešprieša kyla iš pagrindinės antoniminių žodžių reikšmės, ar iš šalutinės.

Vektorine priešybe siejamų nebendrašaknių terminų literatūros moksle nėra daug ir tie patys neįvairūs. Jais pavadinami priešingų kryptių (kryptis „aukštyn – žemyn“) vyksmai, pvz.: [periodo] *kilimas – [periodo] slūgimas* Biz 34, Gus 89, *balso pakėlimas – balso nuleidimas* Am 57, *veiksmo kilimas – veiksmo slūgimas* AG 246, taip pat objektų pavadinimai su priešingų kryptių ypatybėmis, pavyzdžiui, *pakeltas balsas – nuleistas balsas* Gus 92.

Veiksmažodiniai antonimai *klausimas* Am 55, AGV 156 ir *atsakymas* Am 55, AGV 157 yra konversyvai.

BENDRAŠAKNIAI ANTONIMAI

Antoniminiais santykiais taip pat susiję sudėtiniai terminai, kurie skiriasi tik priešdėliu *ne-* (labai retai – *be-*), pvz.: *derinamasis pažyminy* – *nederinamasis pažyminy* Gus 87, *gryna pėda – negryna pėda* Am 67, *išplatintas [pirmatako / paskuitako] narys – neišplatintas [pirmatako / paskuitako] narys* Gus 93, *išplatintas sakiny* Gus 90 – *neišplatintas sakiny* Gus 89, *nutrūkstamas veiksmas – nenutrūkstamas veiksmas* AGV 82, *prasmingas žodis – beprasmingas žodis* Am 76, *skambi kalba – neskambi kalba* Biz 78, *taisyklinga kalba* Biz 38, Nor 18 – *netaisyklinga kalba* Biz 38, Nor 19, *tiesioginė prasmė – netiesioginė prasmė* AGV 103 (veikėjo), *tiesioginis klausimas – netiesioginis klausimas* Gus 27, *vaizdingasis žodis – nevaizdingasis žodis* Am 24 (antoniminės tiesioginės derinamųjų žodžių reikšmės); *gilus charakteris* AG 81 – *negilus charakteris* AGV 169 (priešingos perkeltinės reikšmės) ir kt. Kai kurių antonimų šalutiniais dėmenimis einantys žodžiai yra akivaizdūs terminijos antonimai, pvz.: *eiliuota kalba – neeiliuota kalba* Nor 6, Am 25, *eiliuotinis epas – neeiliuotinis epas* Am 90, *kirčiuotas skiemuo – nekirčiuotas skiemuo* Biz 83–84, Gus 47, Nor 40, Am 63, *priegaidėtas skiemuo – nepriegaidėtas skiemuo* Gus 47 ir kt. Priešingos ypatybės taip pat įvardijamos bendrašakniais (vienažodžiais arba sudėtiniais) terminais, pvz.: *natūralumas* AG 202 „tikroviškumas“ – *nenatūralumas* AGV 38, *intrigos painumas* Dub₁ 203, Dub₃ 214 – *intrigos nepainumas* Dub₁ 112, Dub₃ 187.

Terminai *nuolatinis epitetas – nenuolatinis epitetas* Am 41 laikytini kvazi-antonimais – jų priešprieša aktuali tik tam tikrais vartosenos atvejais, pavyz-

džiui, kai reikia griežtai atskirti ir įvardyti priešingas sąvokas. *Simpatiškas veikėjas* – *nesimpatiškas veikėjas* AGV 55 (plg. *antipatiškas*), *nuvalkiotas žodis* – *nenuvalkiotas žodis* Am 21 yra tik paprastas neigimas, nes, pasak K. Gaivenio, antonimijos atveju „neiginiu suformuojamos leksinės reikšmės priešingumas turi būti simetriškas“ (1989: 99). Toks neigimas literatūros mokslo terminijai aktualus. Kvaziantonimais taip pat laikytinos poros: *eilės* Gus 4 „eiluota kalba“ – *neeilės* Gus 147 „neeiliuota kalba“ (plg. *proza* Gus 4 „neeiliuota kalba“), *dramos veikalas* – *nedramos veikalas* Am 115, *gramatikos kirtis* – *negramatikos kirtis* Biz 83 – antrasis poros narys tik neigia pirmąjį, o be jo yra nesvarbus.

Graikiškos kilmės terminai *prologas* Biz 183, *Dub*₃ 68, Am 113, AG 57 ir *epilogas* Biz 183, *Dub*₃ 68, Am 113, AG 180 antonimų porą sudaro dėl priešingos reikšmės priešdėlių.

Tarp bendrašaknių ir nebendrašaknių antonimų yra sudurtiniai antoniminiai terminai (terminai su sudurtiniais dėmenimis – sudėtinių terminų atveju). Lietuviškais antoniminiais būdvardžiais pagrįsta terminų „*viengarsė*“ *strofa* – „*daugiagarsė*“ *strofa* *Dub*₃ 131, *vienskiemeniai žodžiai* – *daugskiemieniai žodžiai* Gus 40 (santykis „vienas – daug“); *tvirtapradė priegaidė* – *tvirtagalė priegaidė* Gus 60 (santykis „pradžia – galas“) antonimija. Sąlyginai prie sudurtinių terminų grupės skiriami graikiškos kilmės *simpatija* – *antipatija* Nor 47, Am 24, AGV 6, *monologas* Biz 181, Gus 159, Nor 57, *Dub*₁ 149, *Dub*₃ 223, Am 80, AG 57 – *dialogas* Gus 160, Nor 57, *Dub*₁ 74, *Dub*₃ 131, Am 80, AG 57 / *dijalogas* Biz 181. Pastaroji antonimų pora įdomi tuo, kad dėmuo *mono-* (reiškia vieną, vientisą) ir afiksas *dia-* (reiškia abipusiškumą) nėra priešingi. Su *monologas* ir *dialogas* ir jų vediniais sudaryta grupė terminų, kurie tarpusavyje taip pat yra antonimai ($A_1 - A_2 \rightarrow xA_1 - xA_2$ arba $A_1 - A_2 \rightarrow a_1x - a_2x$), pvz.: *retoriškas monologas* – *retoriškas dialogas* AG 81; *monologinė forma* – *dialoginė forma* Am 14, *monologinis rašymo būdas* – *dialoginis rašymo būdas* Gus 98 ir kt.

Individualius M. Gustaičio naujadarus [*periodo*] *pirmatakas* „kylančioji periodo dalis“ – *paskuitakas* „krintančioji periodo dalis“ Gus 89 (plg. *pirmatako ir paskuitako nariai* Gus 92) taip pat sieja antonimija.

TERMINŲ NEANTONIMIŠKUMAS

Viena iš antonimijos ypatybių terminijoje – bendrosios leksikos *antonimų išnykimas* (Gaivenis 1989: 101, 102). Literatūros mokslo terminijoje su bendrosios leksikos antonimais *vyriškas* ir *moteriškas* sudaryti su-

dėtiniai terminai [*vyriškasis rimas* (kirčiuojamas paskutinis eilutės skienu) – *moteriškasis rimas* (kirčiuojamas priešpaskutinis eilutės skienu) Biz 89, Nor 43 (*vyriškas rimas* – *moteriškas rimas* Gus 68, Am 72), *vyriška cezūra* „cezūra po kirčiuoto skiemens“ – *moteriška cezūra* „cezūra po kirčiuoto ir vieno nekirčiuoto skiemens“ Gus 48], nors yra koreliatai, antonimais nelai-kytini. Šiais terminais įvardijamos sąvokos nėra nei dichotominės, nei kraš-
tinės: pagal kirčio padėtį eilutės skiemenų atžvilgiu dar skiriami *daktilinis rimas* Biz 89, Gus 68 (*daktiliškas rimas* Am 72, *daktiliškasis rimas* Am 43), *hiperdaktilinis rimas* Gus 68, pagal cezūros padėtį kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų atžvilgiu – *daktilinė cezūra* Gus 48. Aptariamųjų terminų su *vy-riškas* ir *moteriškas* reikšmės neturi ryšio su šalutiniais dėmenimis einančių būdvardžių reikšmėmis.

Antikinės komedijos stadijų pavadinimai *senoji atinė komedija* Dub₁ 128 ir *naujoji atinė komedija* Dub₁ 115 (plg. *vidurinė atinė komedija* Dub₁ 115), nors ir sudaryti iš antoniminių kontrarine priešybe susijusių dėmenų, prie antonimų taip pat neskirtini – terminų sistemoje jie nėra priešingi. Laiko požymis („sena – nauja“) šiuo atveju yra neesminis.

Antoniminiai terminai rinkti iš tekstų, o rišliame tekste antonimų skaičių mažina sintaksinių konstrukcijų įvairovė, plg. *kompozicijos palaidumas* AG 219 ir *griežta kompozicija* AGV 72, *prozos ritmas* ir *neritminga proza* Gus 45 ir pan. Ir priešingai, nors nesunkiai būtų galima pasidaryti kurio nors termino antonimų, pavyzdžiui, *anoniminė epigrama* Dub₁ 64, Dub₃ 114, *laisvas ritmas* Am 66, *nepadorus anekdotas* Dub₁ 206, *tautosakos smulkusis epas* Am 90 ir pan., tai nagrinėtuose šaltiniuose nerealizuota (yra tiesiog *epigrama*, *ritmas*, *anekdotas*, *tautosakos epas*). Vadinasi, realioji terminų var-tosena neleidžia pervertinti antonimijos galimybių ir suabsoliutinti terminų sistemiškumo.

KAI KURIOS ANTONIMINIŲ TERMINŲ RAIŠKOS YPATYBĖS IR SINONIMIJA

Jau buvo sakyta, kad antonimijos santykiu gali būti susiję skirtingos kilmės terminai (ar terminų dėmenys). Raiškos atžvilgiu lyginant anto-niminius terminus, matyti kai kurių skirtumų, pvz.: *charakterių realizmas* AG 229 – *charakterių nenatūralumas* AGV 81, *išviršinis veiksmas* – *vidaus veiksmas* AGV 5, *poetiškas veikalas* Nor 5 – *prozinis veikalas* Nor 4, *senybė* Nor 20 / *senžodis* Am 34 – *naujadaras* Nor 20, Am 35, *tragingas epizodas* Dub₃ 17 – *komiškas epizodas* Dub₃ 69, „*viengarsė*“ *strofa* – „*daugiagarsė*“

strofa Dub₃ 131 ir kt. Vis dėlto antoniminiai terminai tame pačiame šaltinyje derinami tarpusavyje (ypač kai tekste yra netoli vienas kito), plg. *balso kilimas* – *balso slūgimas* Am 57, *balso pakėlimas* – *balso nuleidimas* Am 57, *balso pakilimas* – *balso nuslūgimas* Am 64; *išvidinis vaizdas* – *išviršinis vaizdas* Biz 130, *išvidinas* (–is?) *pasaulis* Biz 137 – *išviršinis pasaulis* Biz 138; *poėtinis posakis* – *prozinis posakis* Biz 31, *poėtiškas pasakymas* – *proziškas pasakymas* Biz 32 ir kt. Paprastai, jei vieno antoniminio termino dėmuo įvardžiuotinis, tai įvardžiuotinis ir kito, ir atvirkščiai, plg. *vaizdingasis žodis* – *nevaizdingasis žodis* Am 24. Mokslo kalboje turi būti laikomasi antonimų raiškos vienodumo, nenusižengiant terminų pastovumo principui (Gaivenis 1998: 13).

Kalbos sinonimija leidžia tas pačias priešingas sąvokas įvardyti skirtingais antoniminiais terminais (nors terminijai sinonimų kaip tik nereikia), pvz.: *eilėta kalba* – *neeilėta kalba* Biz 94 (*prozinė kalba* Biz 80) // *eiliuota kalba* – *neeiliuota kalba* Nor 6, Am 25 (*proziška kalba* Nor 6) // *eiliuotinė kalba* – *neeiliuotinė kalba* AG 229; *geras veikėjas* – *piktas veikėjas* Biz 140 // *gerasis veikėjas* – *blogasis veikėjas* Nor 60, AGV 60 // *teigiamas veikėjas* – *neigiamas veikėjas* Nor 59, Am 82; *poėtiška kalba* – *proziška kalba* Biz 31 // *poėtinė kalba* Biz 31 (*poezinė kalba* Am 25) – *prozinė kalba* Biz 31, Am 26; *tikrėybė* Gus 103 – *fantazija* Gus 113 // *tikrovė* – *prasimanymas* Nor 17 // *realybė* – *fantazija* AG 256 ir kt. Sinoniminės antonimų poros būdingos tiek tam pačiam šaltiniui, tiek skirtingiems. Vienas antonimų poros narys taip pat keičiamas sinonimu, pvz.: *išviršinė* [kūrinio] *forma* AG 47 – *išvidinė forma* AG 196 // *vidaus forma* AG 199; *prasmingas žodis* – *beprasmingas žodis* Am 76 // *bepasmis žodis* Am 109; *turinys* Gus 5 – *forma* Gus 4 // *lytis* Gus 4 (tame pačiame šaltinyje); *sudėtinis perijodas* Biz 35, Nor 38 (*sudėtinis periodas* Gus 92) – *vientisinis perijodas* Biz 35 (*vientisinis periodas* Gus 90) // *ištisinis perijodas* Nor 38 (skirtinguose šaltiniuose) ir kt.

Apibendrinti antoniminiai terminų santykiai, pavyzdžiui, „tikroviškas – netikroviškas“, tiek tame pačiame šaltinyje, tiek skirtinguose išreikšti įvairiai, pvz.: *naturalus pramanymas* Biz 137 – *fantastinis pramanymas* Biz 135, *realinis elementas* Dub₁ 39 / *realistinis elementas* Dub₁ 46, Dub₃ 72 – *fantastinis elementas* Dub₁ 44 / *fantastiškas elementas* Dub₃ 241 / *stebuklingas elementas* Dub₃ 291, *realinis kelionraštis* – *fantastinis kelionraštis* Gus 110, *reališka apysaka* Dub₁ 270, Dub₃ 280 – *fantastiška apysaka* Dub₃ 280, *realusis pasaulis* AG 16 / *realus pasaulis* AGV 130 / *realistinis pasaulis* AGV 286 – *fantastinis pasaulis* AGV 130 (plg. *fantazijos pasaulis* AG 16

/ *fantazijų pasaulis* AGV 318) ir pan. Antonimų ir antoniminių dėmenų sinonimija (ypač tame pačiame šaltinyje) tik apsunkina dalykinę komunikaciją. Antoniminio termino keitimas sinonimu gali būti pateisinamas tik tuo atveju, kai siekiama taisyklingumo, tikslumo, aiškumo ir pan.

IŠVADOS

1922–1942 m. išleistuose svarbiuose literatūros teorijos ir visuotinės literatūros istorijos darbuose matyti literatūros mokslo ir artimų sričių (kalbotyros, estetikos ir kt.) terminų, taip pat bendrųjų mokslo ir meno terminų antoniminiai ryšiai. Antonimų poras sudaro įvairūs terminai: ypatybių pavadinimai, raiškos priemonių ir teksto vienetų pavadinimai, kūrinių dalių įvardijimai, vyksmų pavadinimai ir kt. Nagrinėjamojo laikotarpio literatūros mokslas turi ne tik grynai savų antonimų (*poezija – proza*), patekusių į bendrąją vartoseną, bet ir bendrojo kalbos fondo antonimija paremtų antoniminių terminų (*tikrovė – prasimanymas*). Dalies sudėtinių terminų antonimija priklauso nuo vienažodžių terminų ar jiems giminiškų žodžių antonimijos, dalies priešprieša kyla iš bendrosios leksikos antonimijos. Tačiau su bendrosios leksikos antonimais sudaryti terminai nebūtinai yra antonimai (plg. *vyriškas rimas – moteriškas rimas*).

Antoniminiai literatūros mokslo terminai yra bendrašakniai ir nebendrašakniai. Antoniminė priešprieša susidaro tarp įvairios – lietuviškos, svietimos ar skirtingos – kilmės terminų ir terminų su priešingais tokios kilmės dėmenimis. Bendrašaknių antonimų grupėje aiškiai vyrauja terminai su lietuviškais antoniminiais dėmenimis. Kadangi terminų antonimijos pagrindas yra sąvokų dichotomija ir binarinis skirstymas, kontradikcinės priešybės antonimų literatūros mokslo tekstuose galima rasti daugiau nei kontrarinių, vektorinių priešybių antonimų ar konversyvų.

Literatūrologijos terminijoje pastebimai vyrauja sudėtiniai antoniminiai terminai, o antonimai su antoniminiais šalutiniais dėmenimis dažnesni už antonimus su antoniminiais pagrindiniais dėmenimis. Tai, ko gero, daugiausia bus nulėmęs nekalbinis veiksnys – tam tikra mokslinių sąvokų sistema.

Pasirinktojo laikotarpio terminų šaltiniuose matyti tam tikros antoniminių terminų porų grupės. Jas sudaro pamatiniai antoniminiai literatūros mokslo terminai ir su jais susiję kiti antoniminiai terminai, pvz.: *poezija – proza*, *poezijos x – prozos x*, *poetinis x – prozinis x*, *poetiškas x – proziškas x*; *tragedija – komedija*, *tragizmas – komizmas*, *traginis x – kominis x*, *tragiškas x – komiškas x* ir kt.

Didesnių terminų antonimijos pokyčių per tirtąjį dvidešimtmetį nepastebėta. Be abejo, laikui bėgant pasirinktas vienas ar kitas antoniminio termino variantas ar sinonimas arba priešingos sąvokos buvo įvardytos visai kita antoniminių terminų pora (tai sąvokų raiškos kaita). Tačiau pati antonimija yra pastovus semantinis reiškiny.

PAGRINDINIAI ŠALTINIAI

- AG – J. Ambrazevičius, J. Grinius. *Visuotinė literatūra*. Pirmoji dalis, Kaunas, 1942.
 AGV – J. Ambrazevičius, J. Grinius, A. Vaičiulaitis. *Visuotinė literatūra*. Antroji dalis, Kaunas, 1942.
 Am – J. Ambrazevičius. *Literatūros teorija. Poetika*. Vidurinėms mokykloms, Kaunas, 1938.
 Biz – K. Bizauskas. *Literatūros teorija*. Vadovėlis aukštesniosioms mokykloms, Kaunas, 1922.
 Dub₁ – V. Dubas. *Įvadas į bendrąją literatūrą*, Kaunas–Marijampolė, 1923.
 Dub₂ – V. Dubas. *Literatūros įvadas*, Kaunas–Marijampolė, 1931.
 Gus – M. Gustaitis. *Stilistika*. Literatūros teorijos vadovėlis, Kaunas–Marijampolė, 1927.
 Nor – J. Norkus. *Literatūros teorija. Pagrindiniai prozos ir poezijos dėsniai*. Vidurinei mokyklai, Kaunas, 1930.

LITERATŪRA IR PAPILDOMI ŠALTINIAI

- Andriuškaitė R. 2001: J. Balčikonio kalbotyros terminų antonimai. – *Terminologija* 8, 65–75.
 AŽ 2003: I. Ermanytė. *Antonimų žodynas*, Vilnius.
 CEL 1997: *The Cambridge Encyclopedia of Language*. D. Crystal, Cambridge.
 CODL 1997: *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. P. H. Mathews, Oxford, New York.
 DŽ₅ 2003: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. St. Keinys, Vilnius (e. leidimas).
 Ermanytė I. 1995: Priešybė kaip semantinis ir loginis antonimijos pagrindas. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 35, 9–31.
 Gaivenis K. 1989: Kai kurie antonimijos atvejai lietuvių terminologijoje. – *Lietuvos TSR MA darbai. A serija* 2 (107), 98–104.
 Gaivenis K. 1998: Fizikos terminijos antonimai. – *Fizikų žinios* 14, 13.
 GTT – B. de Bessé, B. Nkwenti-Azeh, J. C. Sager. *Glossary of Terms Used in Terminology*: <http://www.benjamin.com/jbp/additional/term.gloss.pdf>
 Kazlauskaitė G. 2004: Fonetikos terminų antonimijos bruožai. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos*. Ats. red. St. Keinys, Vilnius, 212–218.
 KTŽ 1990: K. Gaivenis, St. Keinys. *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas.
 Kvašytė R. 2005: *Mokomas terminologijos žodynelis*, Šiauliai.
 LST 1988: *Lexicon sprachwissenschaftlicher Termini*. Herausg. R. Conrad, Leipzig.
 MLS 1993: *Metzler Lexicon Sprache*. Herausg. H. Glück, Stuttgart.
 PTT – *The Pavel Terminology Tutorial*. Glossary: http://www.termiumplus.translationbureau.gc.ca/didacticiel_tutorial/english/glossary/index_e.html
 TŽŽ 1936: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarė K. Boruta, Pr. Čepėnas, A. Sirutytė-Čepėnienė, Klaipėda.
 TŽŽe 2002: *Interleksis. Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. red. A. Kinderys, Vilnius (e. leidimas).
 VaitKTŽŽe 2003: V. Vaitkevičiūtė. *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius (e. leidimas).

- Ахманова О. С. 1996: *Словарь лингвистических терминов*, Москва.
 Даниленко В. П. 1977: *Русская терминология: Опыт лингвистического описания*, Москва.
 Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. 1987: *Лингвистические основы учения о терминах*, Москва.
 Лаврова Н. Н. 1979: Антонимия лингвистических терминов. – *Термин и слово*, Горький, 54–64.
 Никитина В. В., Смирнова С. В. 1997: Из наблюдений над типами антонимов в терминологии бизнеса. – *Терминоведение* 1–3, 66–67.
 Никитина С. Е. 1987: *Семантический анализ языка науки. На материале лингвистики*, Москва.
 Никитина С. Е., Васильева Н. В. 1996: *Экспериментальный системный толковый словарь стилистиче-*

ских терминов, Москва.

РЯО 2003: Русский язык: Энциклопедия. Под. ред. Ю. Н. Караулова, Москва, 28–31.

Татаринов В. А. 2006: Общее терминоведение: энциклопедический словарь, Москва.

ANTONYMY OF LITERARY TERMS IN 1922–1942

The article deals with the antonymic terms which were extracted from important works on the theory of literature and history of universal literature published in 1922–1942. That period is an important stage of the development of present-day Lithuanian terminology of literary science. The sources of the article are following: *Literatūros teorija* (The Theory of Literature) (1922) by K. Bizauskas, *Stilistika* (Stylistics) (1927) by M. Gustaitis, *Literatūros teorija* (The Theory of Literature) (1930) by J. Norkus, *Įvadas į bendrąją literatūrą* (An Introduction to Universal Literature) (1923) and *Literatūros įvadas* (An Introduction to Literature) (1931) by V. Dubas, *Visuotinė literatūra* (Universal Literature) (1942, 2 volumes) by J. Ambrazevičius, J. Grinius, A. Vaičiulaitis. Not only “real” literary terms (*tragedija* ‘tragedy’ – *komedija* ‘comedy’) are antonymous, but also general terms of science and art (*indukcija* ‘induction’ – *dedukcija* ‘deduction’; *realus fonas* ‘realistic background’ – *fantastinis fonas* ‘fantastic background’) and some terms of related subject fields such as linguistics (*ilgas skiemuo* ‘long syllable’ – *trumpas skiemuo* ‘short syllable’), aesthetics (*grožybė* ‘beauty’ – *biaurybė* ‘nasty’) etc which make the integral part of literary science. In respect of meaning, antonymic literary terms belong to different groups of terms, for instance, names of features, names of the means of expression, names of the elements of text, names of the parts of writings, names of actions etc.

According to expression, antonymic literary terms are either conjugate terms (derivational antonyms) (*eiliuotinis epas* ‘poetical epos’ – *neeiluotinis epas* ‘non-poetical epos’) or non-conjugate ones (lexical antonyms) (*turinys* ‘content’ – *forma* ‘form’). Antonyms (as well as antonymic terms with opposite elements) are of the similar origin (Lithuanian or foreign) or even of the mixed origin. Terms with Lithuanian opposite elements apparently dominate in the group of derivational antonyms. Therefore the foundations of antonymy of terms are dichotomy principle and binary concepts, investigated antonymic terms more frequently are connected by contradictory opposite (*originalas* ‘original’ – *vertimas* ‘translation’) than contrary opposite (*užumazga* ‘entanglement’ – *atomazga* ‘dénouement’), vector (directional) opposite (*veiksma kilimas* ‘rise of action’ – *veiksma slūgimas* ‘fall of action’) or converse opposite (*klausimas* ‘question’ – *atsakymas* ‘answer’).

Terminology of literary science of the investigated textbooks has not only its own antonyms (such as *poezija* ‘poetry’ – *proza* ‘prose’), which have got into common (non-terminological) usage, but also antonyms opposition of which is related with particular antonymy of general lexis (*tikrovė* ‘reality’ – *prasimanymas* ‘fiction’). Antonymy of some complex terms is based on antonymy of one-word terms (or their relatives) (compare: *poezija* – *proza* → *poezijos veikalas* ‘poetic work (writing)’ – *prozos veikalas* ‘prosaic work (writing)’), sometimes opposite lies with antonymy of general lexis (*gerasis veikėjas* ‘positive personage’ – *blogasis veikėjas* ‘negative personage’). Attention should be drawn to the fact that terms which had been created with antonyms of gen-

eral lexis may not always be considered as antonyms (compare *vyriškas* 'masculine' – *moteriškas* 'feminine' and *vyriškas rimas* 'masculine rhyme' – *moteriškas rimas* 'feminine rhyme').

Amongst investigated antonyms complex terms make up the largest group and complex antonyms with antonymic subordinate elements are more numerous than antonyms with antonymic main elements. This may be caused mostly by a non-linguistic factor – particular system of concepts.

Some groups of pairs of antonyms are visible in the investigated material. Those groups consist of key (basic) literary antonyms and terms related with them, for example: *poezija* 'poetry' – *proza* 'prose', *poezijos* x – *prozos* x, *poetinis* x – *prozinis* x, *poetiškas* x – *proziškas* x ('poetic' x – 'prosaic' x); *tragedija* 'tragedy' – *komedija* 'comedy', *tragizmas* 'tragedy' – *komizmas* 'comicality', *traginis* x – *kominis* x, *tragiškas* x – *komiškas* x ('tragic' x – 'comic' x) etc.

Significant changes of antonymy of literary terms during investigated 20 years period haven't been noticed. Surely, over time one or another variant or synonym of antonymic term was chosen or opposite concepts were named by the whole other pair of antonymic terms. However the antonymy itself is constant semantic relation.

Gauta 2006-11-09

Asta Mitkevičienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas Asta@lki.lt